

BÍRÁLATOK.

Szász Károly: Képek és történetek. Budapest, 1928. 138 l. Franklin-Társulat.

Aki a hipermoderneknak gyakran zagyva gondolataiba belefáradva a tisztá érzések világába akar menekülni, olvassa el ezt a tizenöt elbeszélést. Apáink erős nemzeti érzésű gondolkozása, a magyar család tisztasága tükröződik mindegyikben. Kitűnő rajza a magyar protestáns nagyasszonynak, aki erős kézzel tartja rendben házatáját, sőt a rablók elé is kimegy és azzal kergeti el őket, hogy nem röstelnek-e olyankor jönni, amikor tudják, hogy nincs férfi a házban. Egyik jóízű jelenet követi a másikat, pl. a vidéki nemzetes asszony Pesten megbotránkozik, mikor az utcán megszólított úr nem tudja, hogy ki a halott, akiért most harangoznak. Megható A felemásszemű szolgáló c. elbeszélés. (A himlőbe esett és megcsúnyult menyasszonyt elhagyja vőlegénye.)

Szász Károly nyelvének zamatos magyarságára nem kell külön felhívunk olvasóink figyelmét. Meseszöve fantáziája pompás stílus-készséggel párosul. Világa és emberszemlélete a magyar klasszikusoké. —r.

P. Gulácsy Irén: Hamueső. Regény. Budapest, 1928. 208 l. Singer és Wolfner kiadása.

Ez a regény a mai megszállt Erdély magyarságának szemüvegén keresztül akar a magyar ügynek segíteni. Egy szóval sem mondja, de kiérezzük intencióját: béküljünk ki a megszállókkal, mert okosabb megalkudni az adott helyzettel, mint fejjel menni a falnak. Belátjuk, hogy az erdélyi író még Budapesten megjelenő regényében sem írhat olyat, amiért Erdély mai urai felelősségre vonhatnák, de úgy hisszük, hogy Gulácsy Irén túlságba vitte az óvatosságot. Az egymást maró falusi magyar pártok közül egyiket sem festi rokonszenvesnek s mikor a hős erkölcsi hibái miatt elbukik, egy jóézésű oláh prefektus oszt igazságot. Ellenben az erdélyi zsidókat idealizálja.

Bass Menyhért a szegénységből nem egészen szabályos eszközökkel dolgozta fel magát falusi bírónak. A nagyívű jegyző beugratja egy panamába. Hatalmi hóbortjában mindenkivel összevész. Felesége is elhagyja. Mikor a jegyző megszökik a pénzzel, a bírón akarják azt behajtani. Közben egy kassziről lueszt (!) kap és öngyilkos lesz.

A hős pusztulása nem indokolt. Az erkölcsi defektust is hamarosan kihaverhette volna ez a szegény regényhős takarékos, dolgozó felesége segítségével. A regény első felében kellemetlenül hat a házafelek folytonos durva veszekedése. A regény második fele értékesebb. Sok tanulságos és találó epizódszerepet tesz érdekessé, pl. a jó cselekedet helyett is csak frázist gyártó lelkész, a gyorsan meggazdagodni igyekvő oláh hivatalnok (sietnie kell, mert tudja, hogy kormányával ő is meg fog bukni). Megható a régi magyar jegyző tragédiája, ki nem esküszik fel az oláhoknak, hanem élhen pusztul, a nagy világgégés hamuja temette el őt, innen kapta a regény is a címét.

Ha a gyakran komikusan nyakatekert s erőszakoltan eredetieskedő stílust meg akarjuk érteni, egy-egy mondatot többször is el kell olvasnunk. A megértést az ilyen tájszók is nehezítik: hersegve (22. l.), veselkedett (35. l.) akonákat (48. l.), vertyogtatta, tukóval (51. l.), gilvával (54. l.), irregette, bucsalódóra (56. l.), kótógó (57. l.).

Szabó István Andor.

Somfay Margit: Vénusz jegyében. Történelmi regény. Budapest, 1928. 382 l. A Studium Sajtóvállalat kiadása.

Dormándi László Súlyommadár címen írta meg a XVI. század költő-vitézének, Balassa Bálintnak regényét. (Ismerlettük az Irodalomtörténet 1927. évf. 5—6-ik számában. (Nála Balassa Bálint eléggé durvalelkű rablólovag és szoknyavadász. Somfay Margitnak finomabb jellemző eszközök állnak rendelkezésére. Ő is beható történelmi tanulmányok után kezdett munkájához, mint Dormándi, ezt állandóan látjuk gondos korfestésében, de neki jobban sikerült az erőszakos, vitéz, a minden asszonyt megkívánó parázna férfi és az ideális érzelmű, nagy szerelmében hű és tragikus sorsú poéta ellentétes viselkedését megmagyaráznia. A regény kapcsán jól esik belemélyednünk a rézi magyar úri társadalom rajzába.

Az irodalmi értékű regény stílusa is dicsérhető. Egy-két hibát a későbbi kiadás számára feljegyzünk: a szultántól uralt részben (35. l., ural: urának ismer el). A többi inasok (75. l., fölöleges többesszám). Nem- ejön (81. l., nem jön-e). Nem-o ily ország csúfjává nősz-e (310. l.). Interpunkcionális hibák, fölöleges vesszők bőven akadnak a könyvben. Bosszantó sajtóhiba: alperes e. h. alesperes (281. l.).

Szabó István Andor.

Legény Elemér: A bűvös ágy. Regény. Budapest, 1928. 116. l. Ország-Világ kiadása.

Vagy száz évvel ezelőtt Zalánszegre kerül állami nyomdásznak egy százországi fiatalember, Simkát Leó. Delejes nézése miatt belebolondulnak a városka hölgyei, de ő kerüli őket, mert nemnélküli ember. Pe: zőly százados Erzi leánya szerelmet vall neki és delejes nézésétől megtermékenyül. Erre hozzáadják feleségül. Az asszony hamar meghal, férjét pedig egy huszártiszt szúrja le. Száz év múlva egy poéta a Simkát sirján nőtt kőrifából csináltat ágvat. Nászéjjelén a fiatal menyecske megtermékenyül az ágyból kisugárzó delejes fénytől. Egy romániai herceg megvásárolja az ágvat, a tudomány számára ki akarja próbálni hatását egy török leányon, de a leány és a bűvös ágy hajótörés áldozata lesz. Így a szerző is megszabadul a természettudományi bizonyítástól.

Amint látjuk, fantáziája van a szerzőnek, de elhithető képessége és írói készsége még ezer szempontból kifogásolható. A mai írónak valészínűbben kell megírnia témáját. A szerkesztés hibája, mikor a menyasszony oly részletesen meséli el vőlegényének megismerkedésük történetét, mintha olyannak mondhatná el, aki azt még nem ismeri. A nyelvtant is jobban kell ismernie egy írónak. Öszecseréli a jelentő módot a felszólítóval: olyan színben árássza el a mulatót... (44. l.) A vonatkozó névmást rossz szőrendben használja: A címlapot M. S. vágta ki Maeser-lemezen, aki... (4. l.) Vagy. Odatámaszkodott a szegény Sári borbély fakeresztjére, akit... (10. l.) Bántó germanizmus: Lényed kifordult a fugáiból. (Aus den Fugen) (59. l.) Fölöleges

igekötő: Az annyira *elvágyott* odaadás helyett. (50. l.) Főlölesleges a *-ben* rag: Anno 1925-ben. Anno annyit tesz, hogy évben. Főlölesleges idegen szó: direkt hálásak voltak (53. l.). Az interpunctióval bántóan hadilábon áll a szerző. Tucattjával tudnánk ilyen mondatokat idézni: Nem bánom tagadja, aki akarja de én stb. (29. l.) Vagy: A találkozásunk Pál olyan furcsa... (35. l.) E hibákhoz még egy kellemetlenség járul: A bekezdés elején az idézőjelet helyettesítő gondolatjelet talán az esetek ötven százalékában rossz bekezdés elé szedték. Egyéb bosszantó sajtóhibák is maradtak a szövegben. Pl. Ami ezt a bolond száz csinál (9. l.).

Ilyen pongyola megírásban és kiadásban ennek a regénynek az olvasása több bosszúságot okoz, mint élvezetet. *Szabó István Andor.*

Benyovszky Károly: A pozsonyi magyar színészet története 1867-ig. A Magy. Tud. Akadémia által jutalmazott munka. Pozsony, 1928. 288 l. Steiner Zsigmond könyvkereskedése kiadása.

Benyovszky Károly, a pozsonyi színház- és színésztörténeti jeles ismerője és lelkiismerete kutatója, ki már több figyelemreméltó munkával (Das alte Theater, Kulturgeschichtliche Studie aus Pressburgs Vergangenheit, Geschichte der Schaubühne zu Pressburg, Schodel Rozália, az első drámai magyar „dalknoknő“) gazdagította hazai színésztörténetünket, most megjelent nagyobb művével régi hiányt és mulasztást pótol. A pozsonyi Toldy-kör már 33 évvel ezelőtt hirdetett pályázatot a pozsonyi magyar színészet történetének megírására, de ez a pályázat meddő maradt. A pozsonyi színészetnek elsősorban nagy művelődéstörténeti fontossága van, bemutatja ugyanis a kezdetleges magyar színművészet fejlődését és élénk tárja azt a nehéz és kitartó küzdelmet, melyet a magyar színészetnek a nálunk gyökeret vert német színészzel kellett megvívnia. Benyovszky művében e küzdelemnek azt a korszakát mutatja be, amelyben a magyar színészet Pozsonyban csak túrt idegen volt. A legrégibb adat arra nézve, hogy Pozsonyban magyarul játszottak, 1677-ből való. Ekkor történt, hogy Forgách Adám gróf pozsonyi palotájában egy magyar nyelvű műkedvelői előadás folyt le, melyen Bercsényi Miklós gróf is szerepelt. Egyéb aztán a magyar színészet érdekében nem is történik. A magyar főurak közül gróf Csáky és gróf Erdődy Pozsonyban óriási összegeket költöttek a német színházra. Ez a vitás helyzet biztatta rá Frenzel katonatisztet arra, hogy németnyelvű röpiratában (Entwurf zu einem ungarischen Theater, Pozsony, 1779.) felhívja a magyar főurakat, hogy magyar nemzeti színházat alapítsanak. Ez a felhívás akkor még sikert fülekre talált. Még különösebb volt Nonsenl János Józsefnek, a bécsi Hofburgtheater egyik jelentéktelen színészének vállalkozása, aki kis társaságot szervezett és ezzel magyarországi körütra indult, hogy magyar színdarabok előadásával szórakoztassa a magyar hazafiakat. Így jutott el 1802-ben, a pozsonyi országgyűlés idejére Pozsonyba is, ahol két színdarabot játszott magyar nyelven. Képtelen előadásairól azonban a közönség megszökött. Csak 1820-ban sikerült Kilényi Dávidnak egy hónapon át „Komáromi Jászótársasággal“ anyagi és erkölcsi sikerrel Pozsonyban vendégzerepelnie. Most megint 5 esztendő telt el, míg a „Nemzeti Színjátszó Társaság“-nak sikerült 1825-ben Pozsonyban magyar előadásokat tartania. Ezután csak 1833-ban jutott el a „Dunántúli Színésztársaság“ Pozsonyba, de sikert alig arattak. Csak Schodelnének, kinek a pozsonyi

magyar színészet körül elvitázhatatlan érdemei voltak, köszönhető; hogy 7 év múlva ismét magyar színészek játszhattak az ősi koronázó városban. 1842-ben Fekete Gábor, győri színigazgató tett kísérletet Pozsonyban. Fekete engedélyt kapott, hogy Ligetfalva község határában arénát építsen. Fáraozásai azonban eredménytelenek maradtak. 1844-ben a Nemzeti Színház vendégszerepelt Pozsonyban. A Nemzeti Színház művészeit a közönség lelkesedéssel fogadta, hiszen ez volt az első rendszeresen szervezett magyar társaság, mely Pozsonyban vendégszerepelt (május 18—26-ig). 1847-ben ismét Kilyényi Dávid próbált itt szerencsét, erkölcsi sikere volt, de a vendégszereplés anyagi része annál kevésbé volt kielégítő. 1856-ban az „Aradi magyar nemzeti Színéztársaság“ játszott Pozsonyban, 1858-ban pedig a Szegedi Színtársulat próbált szerencsét és 1860-ban a miskolci színtársulat Molnár György vezetésével. Egyiknek sem sikerült eredményeket elérnie. 1861-ben a pécsi színtársulat, 1863-ban a debreceni, 1864-ben az aradi társulat jött Pozsonyba, de ezek a lelkes színészek sem tudták meggyökereszteni a magyar színészetet Pozsonyban. Végre 1867-ben a Nemzeti Színház kérte fel másodszer Pozsonyot és ezzel lezárul annak a kornak első része, melyet Benyovszky a harc korszakának nevez. Ezzel a vendégszerepléssel fordulóponthoz ért a pozsonyi magyar színészet. Benyovszky érdekes és érdemes könyvének tanulsága, hogy a magyar színészek becületes igyekezetük ellenére sem tudtak Pozsonyban boldogulni. Színházuk nem volt, a városi színházat a németek bérelték. Ez az áldatlan helyzet már eleve is lehetetlenné tette a magyarok érvényesülését. A lelkes apostolok azonban nem csüggedtek és szent ügyük igazában bízva folytatták a harcot, míg meg nem hódították a *német* Pozsonyot a *magyar* színészetnek.

Benyovszky Károly könyve a legjobb e nemű szakmunkák közül való. Alapos tudás, sok kutatás, a forrásmunkák lelkiismeretes felhasználása, élénk, vonzó előadás teszik e munkának jelenségeit. A munkának értékét sok jó és új kép emeli. A Függelékben találjuk az 1820-tól 1867-ig Pozsonyban fellépett magyar színészek névsorát és a magyar színtársulatok által előadott darabok teljes jegyzékét. Őszinte elismeréssel üdvözljük Benyovszky Károly régen várt, hézgapótló munkáját és várjuk mielőbb folytatását: a pozsonyi magyar színészet történetét 1867-től a csehek betolakodásáig.

Perényi József.

Balogh István Naplója. Sajtó alá rendezte és kiadta Barna János. Makó, 1928.

Barna János igen jó szolgálatot tett a magyar színészettörténettel foglalkozóknak Balogh István Naplójának kiadásával. A nevezetes Napló mely a Nemzeti Múzeum birtokában van, Balogh Istvánnak, a színésznek és színműírónak érdekes feljegyzéseit foglalja magában. Balogh feljegyzéseit 1820. október 10-én, Kúnszentmiklóson kezdte meg és megszakításokkal 1838-ig vezette. Tulajdonképpen pénztári napló az általa előadott darabokról. A régi magyar színészvilág sorsa elevenedik meg e feljegyzésekből és így színészettörténeti szempontból igen fontos Balogh Naplója. Egy egész sereg megbízható adatot találunk benne a magyar színművészet küzdelmes korából és több mint kétszáz darab előadásáról olvasunk hiteles feljegyzéseket. A könyv dr. Barna János makói felsőkereskedelmi igazgatónál kapható.

Perényi József.